

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

STRATEGY FOR ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC SAFETY OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE'S ECONOMY

У статті обґрунтовано концептуальні положення забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору, в межах яких впорядковано та узгоджено цільові орієнтири, завдання, структурно-логічна послідовність та методи вирішення поставлених цілей, теоретична конструкція системи моніторингу, вихідні положення відповідної стратегії. Перелічені концепти формують наукові підстави для прийняття раціональних рішень щодо узгодження ресурсних можливостей аграрного сектору протидіяти деструктивному впливу загроз еколого-економічній безпеці та розмірами економічних збитків і шкоди навколишньому середовищу, які можуть бути отримані внаслідок реалізації таких загроз. Представлено методичний підхід до розроблення стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору, яка на противагу наявним, базується на базових концептах теорії обмежень і просторовому представленні аграрного сектору, що передбачає послідовну реалізацію таких етапів: 1) аналіз поточного стану, умов та імовірних ризиків господарської діяльності суб'єктів аграрного сектору у розрізі економічної та екологічної складових; 2) обґрунтування цілей та завдань у розрізі узгодження економічних та екологічних інтересів аграрного сектору та окреслення можливостей їх вирішення; 3) вибір стратегії з урахуванням варіативності змін та цільових показників реалізації поставлених завдань обраної стратегічної альтернативи; 4) вибір стратегічної альтернативи з найвищим рівнем еколого-економічної безпеки аграрного сектору.

Ключові слова: аграрний сектор, еколого-економічна безпека, стратегія, розвиток, механізм.

В статті обґрунтовано концептуальні положення забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору, в межах яких впорядковано та узгоджено цільові орієнтири, завдання, структурно-логічна послідовність та методи вирішення поставлених цілей, теоретична конструкція системи моніторингу, вихідні положення відповідної стратегії.

ческой безопасности аграрного сектора, в пределах которых благоустроено и согласован целевые ориентиры, задачи, структурно-логическая последовательность и методы решения поставленных целей, теоретическая конструкция системы мониторинга, исходные положения соответствующей стратегии. Перечисленные концепты формируют научные основания для принятия рациональных решений по согласованию ресурсных возможностей аграрного сектора противодействовать деструктивному влиянию угроз эколого-экономической безопасности и размерами экономических убытков и вреда окружающей среде, которые могут быть получены в результате реализации таких угроз. Представлены методический подход к разработке стратегии обеспечения эколого-экономической безопасности аграрного сектора, которая в противовес имеющимся, базируется на базовых концептах теории ограничений и пространственном представлении аграрного сектора, предполагает последовательную реализацию следующих этапов: 1) анализ текущего состояния, условий и возможных рисков хозяйственной деятельности субъектов аграрного сектора в разрезе экономической и экологической составляющих; 2) обоснование целей и задач в разрезе согласования экономических и экологических интересов аграрного сектора и определение возможностей их решения; 3) выбор стратегии с учетом вариативности изменений и целевых показателей реализации поставленных задач выбранной стратегической альтернативы; 4) выбор стратегической альтернативы с высоким уровнем эколого-экономической безопасности аграрного сектора.

Ключевые слова: аграрный сектор, эколого-экономическая безопасность, стратегия, развитие, механизм.

УДК 338.43:330.34

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.44-18>

Виговська В.В.

д.е.н., професор
Чернігівський національний
технологічний університет
Піщенко О.В.

к.е.н.
Чернігівський національний
технологічний університет

Vuhovska Valentyna

Chernihiv National University
of Technology
Pishchenko Oleh
Chernihiv National University
of Technology

Analysis of the current state of the mechanism of regulation of environmental and economic security of the agricultural sector in practice can be considered a strategic direction, the action of which is aimed at determining the level of environmental and economic security of the agricultural sector and its compliance with global trends in agricultural sector regulation. In the course of the research general scientific and special methods of research were used, in particular: theoretical generalization, comparison and morphological analysis - in the process of formation of the conceptual-categorical apparatus of the research; Structural analysis is the formation of a functional model of strategic state regulation of the development of innovative potential of the agrarian sector in Ukraine. The article substantiates the conceptual provisions of environmental and economic security of the agricultural sector, within which the targets, tasks, structural and logical sequence and methods of solving goals, the theoretical design of the monitoring system, the initial provisions of the strategy are organized and agreed. These concepts form a scientific basis for rational decisions to harmonize the resource capacity of the agricultural sector to counteract the destructive effects of threats to environmental and economic security and the amount of economic damage and damage to the environment that may result from the implementation of such threats. A methodical approach to the development of a strategy for environmental and economic security of the agricultural sector, which, in contrast to existing, is based on the basic concepts of the theory of constraints and spatial representation of the agricultural sector, which provides for the implementation of the following stages: subjects of the agricultural sector in terms of economic and environmental components; 2) substantiation of goals and objectives in terms of coordination of economic and environmental interests of the agricultural sector and outlining opportunities for their solution; 3) the choice of strategy taking into account the variability of changes and targets for the implementation of the tasks of the selected strategic alternative; 4) the choice of a strategic alternative with the highest level of environmental and economic security of the agricultural sector. This will focus on finding and using reserves to rationalize the use of natural resources, economic growth and innovation of agricultural production.

Key words: agricultural sector, ecological and economic security, strategy, development, mechanism.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу надає широкі можливості для економічного зростання аграрного сектору економіки, разом з тим використання переваг

такого прогресу зумовлює нарощення антропогенного, технічного та технологічного навантаження на навколишнє середовище та є причиною забруднення водних ресурсів, деградації земель

сільськогосподарського призначення, скорочення лісових насаджень тощо. Ситуація ускладнюється також глобальними природно-кліматичними змінами. Ігнорування питань охорони навколишнього середовища, прийняття економічних рішень без належної уваги до вимог екологічної безпеки посилює ймовірність виникнення серйозних економічних та соціальних проблем у розвитку аграрного сектору України. Очевидною є необхідність забезпечення такого формату його функціонування, за якого вирішення завдань соціально-економічного зростання не буде чинити деструктивного впливу на стан навколишнього середовища країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Комплексно теорію і практику забезпечення економічної безпеки у своїх наукових працях висвітлили такі вітчизняні та зарубіжні науковці як: Л. Абалкін, О. Барановський, М. Барна, Т. Васильцева, В. Виговська, О. Власюк, А. Гальчинський, Ю. Гончарова, О. Гордієнко, Б.В. Кириленко, Т. Ковальчук, С. Козловський, Е.В. Маргасова, А. Мокій, С. Мочерний, В.В. Паньков, А. Роговий, В. Сенчагов, А. Сухоруков, В. Тамбовцев, М. Флейчук, Ю. Харазішвілі, В. Шевчук, В. Шлемко, Л. Яремко.

Вагомий внесок в обґрунтування теоретично-методологічних основ вирішення завдань екологічної безпеки економічних систем зробили такі вчені як: А. Андрейченко, О. Балацький, Б. Данилишин, О. Дацій, Ж. Дерій, С. Дорогунцов, З. Герасимчук, М. Костецькій, А. Прокіп, О. Судакова та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати наукових досліджень вказаних вчених з обраної проблематики є науково цінними та практично значимими, проте складність такого явища як еколого-економічна безпека обумовлює необхідність подальшого наукового пошуку оригінальних науково-методичних положень розробки стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору вітчизняної економіки.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо розробки стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. Посилення технологічного навантаження на навколишнє середовища на тлі природно-кліматичних змін доводять пріоритетність переходу аграрного сектору країни до «зеленого» типу економічного розвитку, що характеризується зміною підходів до забезпечення раціонального та ефективного використання природних ресурсів. Дослідження еколого-економічної безпеки здійснено через узагальнення теоретичних підходів до тлумачення її змісту. Критичне переосмислення найбільш актуальних з них та врахування особливостей функціонування аграрного сектору дозволило сформулювати власну позицію

автора щодо тлумачення суті еколого-економічної безпеки такого сектору, яку запропоновано розглядати як стійкий стан, що характеризується здатністю аграрного сектору до самовідтворення та саморегенерації в умовах ризиковості внутрішнього та зовнішнього середовища, вирізняється узгодженістю його екологічних та економічних інтересів у просторово-часовому вимірі та сприятиме попередженню і нейтралізації негативних процесів у навколишньому середовищі, спричинених його діяльністю. Наявність широкого переліку ризиків, що визначають екологічний та економічний формат функціонування аграрного сектору та ймовірність їх розвитку пояснює необхідність розбудови системи забезпечення його еколого-економічної безпеки, метою якої є повний або частковий захист від наслідків дії таких ризиків [1–2].

Екологічні та економічні умови реалізації цілей еколого-економічної безпеки формують цілісну систему, параметри розвитку якої висвітлено з позиції системно-сітьового підходу. Структурно-логічна схема забезпечення еколого-економічної безпеки у площині вказаного підходу наведена на рис. 1. Мережу забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору представлено як розгорнуту у просторі сукупність його суб'єктів, які приймають участь у процесах, цілеорієнтованих на досягнення її встановленого рівня.

Відповідно до вказаного підходу забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору репрезентовано через три компоненти: умови та ресурси(вхід), узгодження ресурсних можливостей та поставлених цілей діяльності (процес), результат виконання поставлених завдань (вихід). Результатом вказаного процесу є власне встановлений рівень еколого-економічної безпеки аграрного сектору, який повністю співпадає з його цілями.

За ознакою однорідності виокремлені так складові забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору: 1) збір, систематизація, аналіз інформації щодо передумов та можливостей вирішення поставлених завдань; 2) розробка сукупності відповідних планів, дій, заходів; 3) прийняття управлінських рішень; 4) виконання прийнятих управлінських рішень; 5) процедури аналітично-технічного супроводу розробки та реалізації прийнятих рішень; 6) забезпечення основних видів діяльності. Такий підхід до організації забезпечення еколого-економічної безпеки генерує можливість для всіх суб'єктів окресленої системи обрати спеціалізацію своєї діяльності у цьому напрямі, здійснювати внесок у вирішення завдань економічного зростання за умови мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище відповідно до своїх ресурсної бази, визначає місце кожного з таких суб'єктів у такій системі [3–4].

Встановлено, що ефективний розвиток у просторі та часі суб'єктів системи забезпечення

еколого-економічної безпеки аграрного сектору вимагає формування дієвої системи моніторингу, в межах якої будуть акумулюватися інформаційні потоки щодо стану, умов та ризиків їх функціонування, а також здійснюватиметься їх аналітична обробка. У цьому контексті важливими є якісь та достовірність отриманої інформації як основи прийняття аргументованих управлінських рішень.

Зміна природно кліматичних умов, виснаженість природних ресурсів, необхідність відновлення природних екосистем та їх збереження для майбутніх поколінь вимагають переосмислення

концепції розвитку вітчизняного аграрного сектору. Екологізація як невідворотний тренд та визначальний фактор ефективного розвитку економічних систем обумовлює якісні зміни організації її господарських взаємозв'язків. Для прискорення екологізації аграрного виробництва в роботі запропоновано сукупність заходів, які формалізовано за такими напрямками: нормативно-правовий (передбачає розробку та вдосконалення законодавчих актів, що регулюють екологоорієнтовану аграрну діяльність та раціональне землекористування; стимулювання виробництва органічної продукції;

Рис. 1. Структурно-логічна схема послідовності процесу розробки та вибору стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору

Джерело: побудовано автором

впорядкування повноважень органів державного регулювання аграрного сектору); фінансово-економічний (стимулювання обігу доступних, надійних фінансових інструментів для фінансування заходів екологічної безпеки); інституційний (передбачає створення інституційно-організаційних умов економічного зростання із дотриманням принципів екологічної безпеки; створення інститутів імплементації здобутків наукового прогресу у виробництво аграрної продукції; розвиток і підготовка професійних кадрів; вдосконалення інфраструктури аграрного сектору) [5–7].

Послідовність процесу розробки та вибору стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору наведена на рис. 1.

Висновки з проведеного дослідження. Доведено доцільність врівноваження завдань екологічного та економічного розвитку аграрного сектору на основі реалізації відповідної стратегії, ціннісним критерієм якої є досягнення максимізації прибутків при дотриманні вимог екологічної безпеки. Процес формування стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного сектору було структуровано за такими етапами: 1) аналіз поточного стану, умов та ймовірних ризиків господарської діяльності суб'єктів аграрного сектору у розрізі економічної та екологічної складових; 2) обґрунтування цілей та завдань у розрізі узгодження економічних та екологічних інтересів аграрного сектору та окреслення можливостей їх вирішення; 3) вибір стратегії з урахуванням варіативності змін та цільових показників реалізації поставлених завдань обраної стратегічної альтернативи; 4) вибір стратегічної альтернативи з найвищим рівнем еколого-економічної безпеки аграрного сектору. Визначено ключові настанови формування стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки, зокрема: зростання екологічної ефективності аграрного виробництва; зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища у розрізі всіх видів відходів; масштабність залучення суб'єктів аграрного сектору (у розрізі всіх організаційно-правових форм господарювання) до екологоорієнтованого агровиробництва; раціоналізація витрат на природоохоронні заходи; позитивна динаміка показників стану здоров'я сільського населення; збереження та відновлення природних екосистем.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Щуревич Л.М. Інноваційні перспективи в розвитку сільського господарства в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. С. 101–105.

2. Манойленко О.В. Управління інноваційними процесами: формування методичного підходу до подолання бар'єрів розвитку. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики*. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2013. С. 139–158.

3. Никифоров А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління : монографія / А. Є. Никифоров. Київ : КНЕУ, 2010. 420 с.

4. Shestakovska T. FinTech business and prospects of its development in the context of legalizing the cryptocurrency in Ukraine. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2018. 5. Pp. 77–89.

5. Саблук П. Т. Інноваційна модель розвитку сільського господарства економіки України та роль науки в її становленні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2011. № 2. С. 200–208.

6. Стратегія розвитку сільського господарства економіки на період до 2020 року. Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p>

7. Концепція Державної цільової програми розвитку сільського господарства економіки на період до 2022 року : проект. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16822>

REFERENCES:

1. Shchurkevych, L.M. (2018) "Innovative perspectives in the development of the agrarian sector in Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 10, pp. 101–105.

2. Manojlenko, O.V. (2013) *Upravlinnia innovatsijnomy protsesamy: formuvannia metodychnoho pidkhodu do podolannia bar'ieriv rozvytku* [Management procedures: development of a methodological approach to recharging bars]. Kharkiv: VD "INZHEK".

3. Nykyforov, A.Ye. (2010) *Innovatsijna diial'nist': teoriia i praktyka derzhavnoho upravlinnia* [Innovative activity: theory and practice of public administration]. Kyiv: KNEU.

4. Shestakovska, T. (2018) FinTech business and prospects of its development in the context of legalizing the cryptocurrency in Ukraine. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5, pp. 77–89.

5. Sabluk, P.T. (2011) "Innovative model of development of the agrarian sector of Ukraine's economy and the role of science in its formation". *Problemy innovatsijno investytsijnoho rozvytku*, vol. 2, pp. 200–208.

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013) Resolution "Strategy for the development of the agricultural sector of the economy until 2020". Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-r>

7. Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (2019) "The Concept of the State Target Program for the Development of the Agricultural Sector for the Period until 2022: Project". Available at: <http://minagro.gov.ua/node/16822>